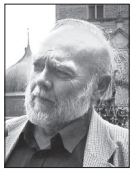

Statsmaðurin Otto Bismarck 200 ár

Virgar Dalsgaard

Uppvøkskur og útbúgving

Tann 1. apríl í 1815 var tann viðgíttni statsmaðurin **OTTO Edouard Leopold von BISMARCK** foddur í býnum Schönhofen í Sachsen-Anhalt á markinum til preusiska landspartin, Brandenburg ca. 100 km vestanfyri Berlin. Men Otto var bara eitt ára gamal, tá familjan flytti til eitt annað góðs í tí tá týska býnum Kniphof í Pommern. Hesin býur er blivin polskur í dag.

Otto var av mætari aðals-ætt. Pápin var góðseigari við junkara-heiti og sjálvandi militert skúlaður. Mamman var av borgarligum embætisfólki við klassiskum dannilsi.

Pápi Bismarck var ein blíðlyntur og jovialur epikuræari, uttan serligar akademiskar ambitióinir; - honum dāmdi best góðseigarálívið við skógar- og jarðabrúki, altso tað einfalda agrarlívið við at veiða, ríða og velta. Mamman harafturímóti var ansalig, strong og sera ambitíøs. Hon kravdi, at børn hennara skuldu hava góðan skúla og helst eina akademiska karrieru.

Sum seks ára gamlan fekk hon Otto innskrivaðan við Plamannsches Erziehungsanstalt í Berlin, har hann treivst illa. Skúlin hevði upprunaliga verið rættiliga liberalur eftir Pestalozzi-príncippum, men tað var langt síðani, og tá ið Bismarck gekk har, var skúlin blivin ein autoriterur konservativur terpi-skúli við uttanats-læru og jarn-hørðum disciplini. Otto, sum var vanur við tað fría lívið á garði og bygd við áir, vøtn og skóg, helt henda skúlan vera sum eitt andiliga fjøtrandi fongsul.

Óvitatiðin í Berlin førði við sær, at Otto restina av síni ævi fekk andstygd móti øllum autoritetum, og bara leit á seg sjálvan og sína egnu uppfatan ella erfaring. Sum tólv ára gamal fór hann fyrst á Friedrich Wilhelm gymnasium og so í 1830 á tað humanistiska Berlinische Gymnasium zum Grauen Kloster, har hann tók studentsprógv í 1832 við góðum úrsliti, uttan at kýta seg.

Sama árið immatrikuleraði hann seg á Universitetinum í Göttingen, har hann fór at lesa jura. Í hansara studentatið harðnaði tann klassiski tvídrátturin millum teir liberalu og teir konservativu studentarnar. Teir høvdu leingi hópast í sera ymiskum felagsskapum, men síðani "Sturm-und Drang-tíðina" síðst í 18. öld vóru summar av hesum fylkingum (serliga burschenschaften) blivnar rættiliga politiskar og revolutionerar. Bismarck luttók ógvuliga dúgliga í tí skemtiliga partinum av studentalívinum, men hann vanvirdi teir "dagdroymarar", sum billaðu sær inn, at teir vóru mentir at skapa verðina heilt um. Tað var ikki sjáldan, at onkur beyð honum av til duell, men Bismarck var høvdið hægri og hartil sterkari enn teir flestu, so hann vann hvørja ferð.

Meginparturin av tí radikala og

larmandi studentaliðinum luttók rættiliga aktivt í julirevolútionini 1830, men tað kundi Bismarck ikki droymt um. Hóast hann væl visti, at alt Europa trongdi til reformar, og sjálvt um hann ikki var serliga preusiskt-konservativur í hugsunnarhátti, helt hann øll revolutioner tiltøk ella ekstrem sjónarmið vera úrslit av manglandi vitan, strategi ella umtanka. Revolutioneran aktivitet helt hann vera burturspíla tíð, sum bara seinkaði framburði ella reformum. Longu í studentatíðini var hann altso somikið resultatorienteraður strategur, at hann kravdi, at man bara miðaði eftir einum úrsliti, sum var realistiskt og stríðið vert.

Bismarck var sjálvur, tá ið hann tímdi, ein sera miðvísur og intensivur studerandi.

Um heystið 1833 fer hann at lesa víðari í Berlin, har hann tekur prógv sum juristur longu í 1835.

Men sjálvt um hann var intellektuelt búgvín, var hann beint tá ikki serliga hugaður fyri jura og slett ikki motiveraður fyri bureaukratiskum statsarbeiði. Hann hevði so trygg figgjarlig kor, at hann kundi loyva sær at taka sær av løttum, meðan hann "sá seg um". Tey komandi árinu hevði hann tí sera skiftandi stórv, og hann tóktist at interessera seg meira fyri litteraturi og filosofi, enn jura.

Hann ferðaðist um alt Týskland á fleiri romantiskum ferðum við ymsum kvinnum, sum hann kurtiseraði hesa tíðina, og tað sigst, at hann beinleiðis misti okkurt starv, tí hann var for leingi burtur á pikantum romancu-túrum. Hesi árinu livir hann beinleiðis "tað søta lívið". - Eftir preusiskum leisti bar hann seg næstan "ósømuliga" ábyrgdarleyst og studentikost at. Tað var, sum um hann vildi innheimta okkurt av tí, sum hann kanska hevði lopið um, meðan hann las.

Jarðabrukstíðin sum góðseigari

Men í 1838 tekur hann annað skinn um bak og fer sjálvboðin í preusiska militertænastu, har hann endar sum loytnantur í eini rossadeild (sum kaval-leristur).

Eftir eitt gott ár í tí stranga preusiska herinum, hevði hann slett ongan hug og heldur ikki bindindi til eina juridiska skrivstovukarrieru, so hann fer heim á góðsið í Pommern, har hann í samstarvi við tann eldra beigggjan, Bernhard gerst iðin og interesseraður jarðabrukari og -drottur. Familjan Bismarck átti fleiri garðar, so har var ríkiligt av arbeiði fyri báðar.

Um hetta mundið kom hann annars út í orð fyri at føra eitt vilt, ógvísligt og næstan dekadent lív á garðinum Kniphof, sum tí skjótt bleiv eyknevndur "KNEIP-hof" av lokalum øvundar-fólki. Men, sum áður nevnt, var hann ikki nøkur ónyttur. Tvørturímóti. Hann bæði rationaliseraði og saneraði raksturinn við stórum dugnaskapi. Hann skipar

fyri nýggjum metodemum í jarðabruk, drenarjørðina, moderniserar bygningar og keypir nógv nýggj amboð. Eftir heilt fáum árum verða góðsini hjá Bismarck-familjunni tiltikin mynsturbrúk, sum geva stórt figgjarligt avlop.

Hesa tíðina hugsar Bismarck ofta um at bliva valdur sum lokalpolitiskur umboðsmaður í Pommern ella at fáa sær eina diplomatiska karrieru, tí hann keðir seg viðhvørt í tí provinsíella útjaðaranum, og m.a. tí fer hann í 1842 eina langa uttanlandsferð til Franka-ríkis, Englands og Schweiz. Bismarck var fullkønur í bæði fronskum og eingilskum máli.

Mitt í 1840´unum verða Bismarck og tann pietistiska aðalsfrúgvín Maria von Thadden ógvuliga góð, men hon var longu trúlovað við Moritz von Blankenburg, sum var ein av gymnasiu-vinunum hjá Bismarcki.

Tann sterkt religiøsa Maria vágaði ikki at bróta sitt trúnaðarlyfti til Moritzar og gifti seg tí við honum, hóast hon var djúpt forelskað í Otto, sum mátti lúta. Bismarck var kortini boðin við til brúðleypid heystið 1844, og har fekk hann vinkonu Mariu til borðdamu, og eftirsum hann ikki fekk Mariu, so helt hann seg noyðast at kurtisera vinkonuna, Johonnu von Puttkammer í staðin fyri.

Tað bleiv kortini ikki til meira teirra millum, fyrr enn heystið 1846, tá ið Maria doyði av sjúku. Hesin sorgartilburður førði til, at Otto og Johanna komu at kennast so mikið nógv, at tey blivu rættiliga góð, og hóast tann farna Maria var KVINNAN fyri Bismarck og allarhelst ofta var til staðar teirra millum "in absentia", blivu tey hjún um summarið 1847.

Tað intensa brævaskiftið í tí langa hjúnarlagnum millum Bismarck og konuna finst varðveitt in extenso og er ekseptionelt spennandi lesnaður, bæði biografiskt og søguliga. Brøvini geva eisini eina fína tíðarmynd afturvið.

Innantýsk politisk tiltøk

Sama árið sum hann giftist, var Bismarck valdur inn í tann preusiska landdagin (tingið) í Berlin. Hann var intelligentur, skjótur og hartil eitt oratorískt begávils; - hann gjørdi seg í fyrstani til næstan teatralskan oddamann fyri ultra-konservativar áskoðanir, og tað førði við sær, at preusiski kongurinn Friedrich Wilhelm fekk eyga á Bismarck og í 1851 sendi hann sum umboðsmann fyri Preussen til tann felagstýska landdagin í Frankfurt, har eisini Eysturríki var umboðað tá í tíðini. - Eysturríki vildi ikki hava, at Preussen gjørdist for ráðaríkt, men Bismarck dugdi væl at skáka sær undan ella fáa sær viðhald frá øðrum av teimum mongu týsku statunum. Tað var rættiliga vanligt tá, at teir liberalu flokkarnir høvdu meirilutan, meðan stýrið kortini var konservativt, tí man hevði enn ikki fingið parlamentarískt demokrati. Men Bismarck vildi ikki bara trumfa sín vilja íggjøgnum; hann royndi heldur at sannføra menn um

skilagóðskuna í sínum sjónarmiðum og uppskotum. Hann hevði ótrúlig evni til at argumentera og fekk ofta politiskar andstøðumenn at styðja seg, men hann vanvirdi kortini formaliseraða parlamentarismu ella meirilutastýri. Hann gjørdi, sum frá leið Preussen til tann avgjørt leiðandi týska statin, m.a. við alskyns alliancum við aðrar av teimum mongu ríku týsku industri-statunum. Hann miðaði eftir einari týskari meginfylking, men helst uttan Eysturríki.

Hetta diplomatiska risaarbeiðið røkti hann hegnisliga í samfull átta ár, men hann var eftirhondini blivin kendur fyri at vera beinleiðis figgindi av Eysturríki, so tí flytti man av taktiskum grundum Bismarck til Skt. Petersburg í Ruslandi sum diplomat í 1859; - og har sat hann trý ár og smálúnaði; - hann skal hava sagt, at hann var "lagdur á ís" við Neva-ánna eina tíð. Árinu í Petrograd vóru kortini ikki spilt fyri Bismarck, tí hann fekk sera góðar persónligar kontaktir við ta russisku stjórnina og tsar-familjuna. Við sínum hektisku arbeiðs-evnum lukkaðist tað honum at læra seg russiskt so væl, at hann sum frá leið bara samráddist við lokalar stjórnarmenn á russiskum. Hetta kom honum seinni til góðar.

Heima í Preussen var Bismarck nógv saknaður, og serliga generalurin Albrecht von Roon, sum var verju-ministari, vildi fegin hava Bismarck at hjálpa sær og konginum, Friedrich Wilhelm IV taktiskt móti teimum liberalu politikarunum fyri at fáa enn og fleiri pengaveitingar til tað sterka preusiska militarið. Roon royndi at fáa kongin at útnevna Bismarck til ministarapresident. Tað tordi kongurinn illa, tí hann helt Bismarck vera for harðrendan og reaktioneran fyri tann liberala landdagin í Preussen. Kongurinn visti ikki, hvussu pragmatiskur Bismarck eftirhondini var blivin og kundi vera, tá ið tað kravdist.

Í fyrsta umfari var hann um várið 1862 sendur til Paris sum ambassadørur, men longu sama heystið var hann kallaður til Berlin sum statsministari og konstitueraður preusiskur ministarapresidentur, men bara ein hálvan mánaða seinni gav kongurinn seg og gjørdi Bismarck til bæði uttanríkis-ministara og permanentan ministarapresident. Harvið var hann blivin tann sterkasti maður í Preussen, burtursæð

frá sjálvum kongi, sum næstan aldrin fekst við gerandispolitikk. Tað vardi ikki leingi, so høvdu Roon og Bismarck útmanøvrerað tann liberala landdagin við ambitiøsum figgjarviðtøkum heilt uttan um tingið. Hóast hvassa liberala andstöðu firdi Bismarck ikki fyri at útvega militerinum ovurstórar pengaveitingar, uttan at lurta eftir teimum fólkavaldu umboðsmonnunum. Teir liberalu gramdu seg um, at Bismarck reelt hevði avtikið stjórnarskipanina og stýrði uttan um hana.

Tann sterka politiska greipan, Roon/Bismarck mobiliseraði og moderniseraði herin við tí allarnýggjastu teknisku útgerð og gjørdi Preussen til eitt tað sterkasta militerveldið í Europa.

Tey fyrstu kríggini

Hetta vísti seg longu árið eftir, tá ið Fríðrikur VII av Danmark doyði uttan arvingar. Tá vísti Bismarck seg frá síni harðrendu og ósentimentalu síðu.

Av søguligum grundum skuldi Danmark sjálvt arvast av glücksborgaranum Christiani IX, meðan tey donsku hertogadømini Slesvig og Holstein kundu arvast sambundin, bæði av Christiani, men eisini av einum týskum hertoga, Fríðrikki av Augustenborg, sum teir flestu týsku statir styðjaðu.

Danmark við Christiani IX vildu fegin hava Slesvig, men ikki Holstein, har meginparturin tosaði týskt, men Christian IX og tann danska stjórnin vildu tí hava Slesvig loyst frá Holstein og lagt beinleiðis undir Danmark. Bismarck vildi ikki býta hertogadømini sundur, men beyð tí donsku stjórnini at fáa bæði hertogadømini í einum leysum sambandi við Danmark, tí hann visti væl, at tað bar til at klúgva sundur seinni, men Danmark helt treiskliga fast við síni krøv.

Bismarck hevði fingið Eysturríki í sín part, tí teir vildu ikki hava, at Preussen fekk territorialan vinning, uttan um teir. Preussen ávaraði Danmark, sum helt fast við sína hopeysu stöðu, tí man roknaði við antin franskar ella eingilskari hjálp. Tað er valla nakar ivi um, at Bismarck vildi hava kríggið, so aðrir statir, ikki minst Frankríki kundu síggja, hvussu sterkur tann preusiski herurin var blivin.

Preussen og Eysturríki herjaðu á Danmark tann 1. februar 1864, og kríggið